

SISTEMATIZAREA SUBSTANTIVELOR MASCULINE NEOLOGICE COMPUSE TEMATIC CU *MAN/MEN* ÎN DOOM₁ ȘI ÎN DOOM₂. DIFICULTĂȚI ORTOGRAFICE, ORTOEPICE ȘI MORFOLOGICE

1. Introducere

Unele dintre modificările aduse de noul *Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM₂), respectiv scrierea într-un cuvânt a pronumelui/adjectivului pronominal negativ compus: *niciunul*, înlocuirea formei de plural *seminarii* cu *seminare*, a formei de indicativ prezent *eu continuu* cu *eu continui*, a variantei *cârnaț* cu *cârnat*, de opțiunea pentru forma de plural *cireși* (singular *cireașă*) în detrimentul mai des folositei forme *cireșe* etc. (Vintilă-Rădulescu 2006, Iancu 2005), au suscitât polemici aprinse în perioada imediat următoare apariției dicționarului, în tip ce altele, cum ar fi atașarea desinenței de plural sau a articolului hotărât în cazul neologismelor terminate în consoane nespecifice limbii române ori ortografia și ortoepia cuvintelor compuse tematic cu sufixoidul *-man/-men*¹ (în limba sursă sau în limba română), au rămas multă vreme în afara sferelor de interes ale lingviștilor români², în ciuda numeroaselor lor implicații de natură fonetică, morfologică și practică.

Neasumarea unei poziții clare în ceea ce privește **adaptarea grafică** a neologismelor, în spiritul principiului fonetic, fundamental în ortografia românească, sau **menținerea formelor etimologice** ale acestora³ are drept consecință, în cazul sub-

¹ Din punctul nostru de vedere, cuvintele de tipul: *barman, gentleman, tenismen, vitezoman* etc. sunt cuvinte compuse (rezultate în urma compunerii tematice), nu cuvinte derivate. Aderăm, așadar, la opinia Adrianiei Stoichițoiu-Ichim (2002, p. 225), conform căreia „nu se poate pune semnul egalității între compunerea tematică și derivarea cu sufixe/prefixe, luându-se în considerare exclusiv identitatea funcțională a respectivelor morfeme lexicale, fără a se ține seama de aspecte etimologice, semantice și stilistice prin care acestea se diferențiază”.

² În bibliografia consacrată problematicii neologismelor în limba română, publicată în deceniul care a trecut de la publicarea DOOM₂ și până acum, am găsit o singură trimitere, sumară, în Athu 2006, p. 51.

³ Tendința de a favoriza când forma adaptată grafic, când forma etimologică a cuvintelor este observată și de Cristina Athu care, studiind grafia anglicismelor înregistrate în DOOM₁ și în DOOM₂, semnaleză faptul că, în ambele dicționare, unele cuvinte figurează cu o formă adaptată grafic (*aisberg, grepfrut, ofsaid, suporter* etc.), altele, cu forma etimologică (*brandy, business, yoga, yeoman* etc.). În

stantivelor formate prin compunere cu **-man/-men**, complicarea nejustificată a modului de organizare din DOOM₁, determinată de ortografierea diferită a aceleiași tranșe sonore ([*men*]): *tenismen* [*tenismen*] vs *businessman* [*biznismen*]⁴, situație atipică, dată fiind corespondența dintre fonem și grafem în limba română. Implicațiile practice, de natură ortografică, determinate de modificările din DOOM₂ impun o analiză detaliată a substantivelor masculine compuse cu **-man/-men**, în cazul cărora se observă o distanțare de principiile care au stat la baza alcătuirii noului DOOM, respectiv consecvența aplicării regulilor existente și îmbunătățirea modului de organizare a articolelor⁵.

2. Ortografia, ortoepia și morfologia substantivelor compuse cu **-man/-men** în DOOM₁. Sistematizare

În DOOM₁, substantivele neologice compuse tematic cu **-man/-men** se clasifică, în funcție de ortografierea formelor de singular și de plural, după cum urmează:

2.1. Substantive compuse tematic în care sufixoidul se ortografiază **-man**, atât în cazul formelor de singular, cât și în cazul formelor de plural. În această categorie intră substantive precum: *barman*, *cameraman*, *cleptoman*, *grafoman*, *meloman*, *narcoman*, *opioman*, *piroman*, *toxicoman*, *vatman* ș.a., rezultate în urma compunerii cu două sufixoide omonime: *-man*₁ (= amator, pasionat) și *-man*₂ (= bărbat)⁶. Majoritatea acestor cuvinte sunt împrumutate din limba franceză: *piroman* < fr. *pyromane*, *vatman* < fr. *wattman*, *opioman* < fr. *opiomane*, *cleptoman* < fr. *cleptomane* etc., o mică parte au etimologie dublă, franceză/engleză: *barman* < fr. engl. *barman*, *cameraman* < fr. engl. *cameraman*, iar câteva sunt derivate regresive ale unor substantive de origine franceză: *grafoman* < *grafomanie* (< fr. *graphomanie*), *narcoman* < *narcomanie* (< fr. *narcomanie*) (cf. DEX 2016). Din punct de vedere fonetic și morfologic, aceste cuvinte sunt perfect adaptate sistemului gramatical românesc: grafia respectă realitatea fonetică, iar opoziția morfologică de număr se realizează prin combinații de desinențe specifice substantivelor masculine: Ø/-ⁱ (cf. GALR 2005, p. 78): *barmani*, *cleptomani*, *narcomani* etc.

plus, autoarea oferă și liste de anglicisme înregistrate cu formă grafică adaptată fonetic în DOOM₁ (*bluf*, *hipi*, *jaz*, *bos*, *rugbi*, *cocteil*, *derbi*, *penalti* etc.) pentru care DOOM₂ recomandă fie exclusiv grafia engleză (*bluff*, *hippy*, *jazz* etc.), fie ambele variante de scriere (*bos/boss*, *rugbi/ rugby*, *cocktail/coctail*, *derby/derbi*, *penalty/penalti* etc.) (cf. Athu 2006, p. 42–43). Înlocuirea/ dublarea formelor adaptate fonetic cu/de cele etimologice este dovada faptului că DOOM₂ preferă grafia etimologică, mai ales în cazul împrumuturilor considerate cuvinte de circulație internațională (*ibidem*, p. 45).

⁴ Cristina Athu (2006, p. 51) înregistrează această modificare a normei, dar nu o detaliază și nici nu subliniază efectele pe care le produce la nivel fonetic, morfologic și practic.

⁵ Cf.: „[...] autoarele noului DOOM s-au străduit să sporească, pe cât posibil, consecvența aplicării unor reguli existente și să simplifice punerea în practică a altora, să adauge informații suplimentare și să îmbunătățească modul de organizare a articolelor” (Vintilă-Rădulescu 2005, p. 94).

⁶ Pentru distincția *man*₁/*man*₂, vezi Stoichițoiu-Ichim 2002 p. 235.

2.2. Substantive compuse tematic în care sufixoidul se ortografiază **-man**, în cazul formelor de singular, și **-men** în cazul formelor de plural: *businessman*, *clubman*, *congresman*, *recordman*, *sportsman*, *tenisman*, *trustman*, *yeoman* ș.a. Cuvintele din această categorie, compuse exclusiv cu *-man*₂, diferă de cele din prima categorie atât din punct de vedere etimologic, cât și din punct de vedere ortoepic și morfologic.

În ceea ce privește originea substantivelor masculine incluse în această categorie, trebuie menționat faptul că unele sunt împrumuturi englezești: *businessman*, *trustman*, *congresman*, *yeoman*, iar altele au etimologie dublă, franceză/engleză: *clubman*, *recordman*, *sportsman*, *tenisman* (*ibidem*), la fel cum au și substantivele *barman* sau *cameraman* din prima categorie.

Formele de singular ale acestor substantive conservă grafia etimologică, dublată de indicații ortoepice numai în cazul cuvintelor *gentleman* [gentle-men] și *businessman* [biznizman], unde se recomandă explicit pronunția englezească, însă o pronunție diferită: [men] în primul caz, [man] în al doilea. În ceea ce privește restul cuvintelor, se poate presupune atât pronunția [men], cât și pronunția [man], însă lipsa indicațiilor ortoepice ne face să credem că ele ar fi fost pronunțate cu [a], nu cu [e], după modelul celor din prima categorie: *barman*, *cameraman* etc., în cazul cărora identificăm, în mod analog, grafia cu *a* și lipsa indicațiilor ortoepice.

Formele de plural ale acestor cuvinte păstrează grafia etimologică a sufixoidului, fiind, totodată, adaptate grafic, în spiritul principiului fonetic. Identitatea scriere-pronunțare din limba română: **-men** / **[-men]** este favorizată de grafia englezească identică: **-men** și de pronunția foarte apropiată: **[-mæn]**.

Opțiunea pentru grafia etimologică face ca distincția singular-plural să nu se realizeze numai desinențial ([-¹]), ci și printr-un sistem de *alternanțe vocalice nespecifice*, întâlnite, de obicei, în flexiunea substantivelor feminine și neutre: *a* (sg.)–*e* (pl.) (cf. GALR 2005, p. 79): *businessman* – *businessmeni*, *clubman* – *clubmeni*, *congresman* – *congresmeni*, *recordman* – *recordmeni*, *sportsman* – *sportsmeni* etc. Acest tip de plural tautologic⁷ diferențiază cuvintele în cauză de cele incluse în prima categorie, apropiind-le de substantive precum: *șarpe* – *șerpi*⁸, *tehnician* – *tehnicieni*, *hawaiian* – *hawaiieni* etc.

În dicționarele limbii române și în dicționarele de neologisme publicate între cele două ediții ale DOOM, substantivele compuse tematic din prima categorie sunt prezentate identic ca în DOOM₁ (cf. DEX 1984, DEX 1998, DN 1986, DRN 2000, DN 2002, Marcu 1995, Ciobanu 1996), în schimb cele din a doua categorie prezintă unele deosebiri, în special în ceea ce privește pronunțarea. Astfel, unele lucrări inventariază atât variantele etimologice: *clubman*, *recordman*, *gentleman*, cât și variantele adaptate fonetic: *clubmen*, *recordmen*, *gentleman* (cf. DN 1986), altele inventariază exclusiv varianta etimologică, însoțită sau nu de recomandări

⁷ Există și alte tipuri de plural tautologic ce prezintă alternanțe vocalice nespecifice prezente fie numai în flexiunea substantivelor feminine: **ea/a**: *dovleac* – *dovleci*, fie în cea a substantivelor feminine și neutre: **ă/e**: *măr* – *meri*, **â/î**: *sfânt-sfinți*, **oa/o**: *soare* – *sori* (a se vedea GALR 2005, p. 79).

⁸ Exemplul este preluat din GALR 2005, p. 79.

ortoepice, precum [man], [men] sau [măn] (cf. DEX 1984, DEX 1998, DN 1986, DRN 2000, DN 2002, Marcu 1995, Ciobanu 1996)⁹.

Analiza lucrărilor de specialitate publicate în perioada premergătoare apariției DOOM₂ relevă constanța ortografică și ortoepică a substantivelor masculine compuse tematic din prima categorie: *barman, cameraman, cleptoman, grafoman* etc., precum și consecvența ortografică a celor din a doua categorie: *businessman, clubman, congressman, tenisman* etc., înregistrate, în mod consecvent, cu forma etimologică. Singura variabilă rămâne pronunția acestora din urmă, influențată, probabil, de gradul de cunoaștere a limbii engleze și/sau de opțiunea pentru pronunția englezească sau americană a cuvintelor în cauză. Subiectivismul autorilor cu privire la regulile ortoepice poate fi observat atât de la o lucrare la alta, cât și în cadrul aceleiași lucrări, de la un cuvânt la altul. Georgeta Ciobanu, de exemplu, recomandă ca substantivele: *businessman, clubman, congressman, coolman, cupman, dunkeman, gagman, gunman, yachtman, pliceman, recordman, sportsman, tallyman, tenisman, trustman* să fie pronunțate cu [a], dar *bluesman, gentleman, jazzman, self-made man, showman, stuntman, superman, yesman* să fie pronunțate cu [e] (Ciobanu 1996).

3. Ortografia, ortoepia și morfologia substantivelor compuse cu *-man/-men* în DOOM₂. Sistematizare

DOOM₂ modifică norma ortografică și ortoepică în cazul unor substantive masculine compuse tematic cu *-man/-men*, dar o păstrează în cazul altora. Substantivele din prima categorie, cărora li se adaugă termeni specializați, neînregistrați anterior (de exemplu, *ombudsman – ombudsmani* = specialist/specialiști care asigură asistență (juridică, economică) unei instituții, unei societăți sau, specializat, Avocatul Poporului în Uniunea Europeană – DEX 2016), nu înregistrează fluctuații ortografice, ortoepice sau morfologice, pe când cele din categoria a doua reflectă cele două tendințe contradictorii întâlnite în cazul mai multor englezisme, anume: (1) adaptarea cuvintelor la sistemul fonetico-fonologic și morfologic al limbii române și (2) păstrarea termenilor din limba sursă în detrimentul celor adaptați¹⁰. În funcție de aceste tendințe și de modalitatea realizării opoziției de număr, a doua categorie de substantive masculine din DOOM₁ se organizează astfel:

3.1. Substantive compuse tematic în care sufixoidul se ortografiază **-men**, în cazul formelor de singular, și **-men** în cazul formelor de plural, care realizează

⁹ De exemplu, cuvântul *congressman* este înregistrat cu această formă în toate lucrările consultate, însă unii autori recomandă pronunția [man] (Marcu 1995, Ciobanu 1996, DN 2002, DEX 1998), alții, pronunția [men] (cf. DN (1986), alții, pronunția [măn] (cf. DRN (2000). DEX (1984) încadrează cuvântul *congressman* în rândul cuvintelor în care sufixoidul se ortografiază *-man*, atât în cazul formelor de singular, cât și în cazul formelor de plural: *congressman – congressmani*.

¹⁰ Pentru detalii referitoare la aceste tendințe contradictorii, vezi Dima 2005, p. 97–98, dar și Athu 2006, p. 42–51.

opozitia morfologică de număr prin desinențe specifice (∅/-ⁱ): *clubmen – clubmeni, recordmen – recordmeni, sportsmen – sportsmeni, tenismen – tenismeni, trustmen – trustmeni, congressmen – congressmeni*¹¹. Aceste substantive au fost adaptate grafic, în spiritul principiului fonetic, deși, în cazul lor, DOOM₁ nu recomandă pronunția din limba sursă, așa cum o făcea, de exemplu, în cazul substantivelor *businessman* sau *gentleman* (cf. DOOM₁).

Situația acestor substantive nu este foarte clară, deoarece, în dicționarele publicate după DOOM₂, substantivul *clubmen* apare scris doar cu *e*, adică așa cum indică DOOM-ul, pe când *recordmen, sportsmen, tenismen, trustmen* sau *congressmen* apar, uneori, scrise și cu *e*, și cu *a*¹².

3.2. Substantive compuse tematic în care sufixoidul se ortografiază **-man**, în cazul formelor de singular, și **-men** în cazul formelor de plural, care realizează opoziția morfologică de număr prin desinențe specifice (∅/-ⁱ), dar și prin alternanța vocalică nespecifică *a/e*: *businessman – businessmeni, gentleman – gentlemen, superman – supermeni, yesman – yesmeni, yeoman – yeomeni*¹³. În cazul acestor substantive, autoarele DOOM₂ aleg să păstreze grafia etimologică în detrimentul celei adaptate la sistemul fonologic al limbii române. Aceasta, însoțită de indicația rostirii literei *a* ca [e], este perpetuată și de lucrările de specialitate apărute după DOOM₂ (vezi Busuioc *et alii* 2009, DCR, Bucă 2013, DEX 2016 ș.a.). Mai mult, englezismele compuse cu *-man/-men*, neînregistrate de DOOM₂, dar întâlnite în dicționarele mai recente, sunt asimilate, de obicei, acestei clase: *gangman – gangmeni* (Busuioc *et alii* 2009), *showman – showmeni, bluesman – bluesmeni* (Busuioc *et alii* 2009, DCR), *jazzman/jazman – jazzmeni* (DCR). S-ar putea afirma, așadar, că această categorie este formată din substantive masculine, recent pătrunse în limbă, neadaptate sau în curs de adaptare la sistemul fonologic și morfologic al românei. Valoarea de adevăr a afirmației este însă discutabilă din moment ce unele substantive care intră în componența acestei categorii: *businessman, gentleman* etc. nu sunt împrumuturi actuale, ci au o vechime asemănătoare cu cele de sub **2.1.**, dar, spre deosebire de acestea, nu au trecut la etapa următoare, a adaptării grafice, ci au rămas în același stadiu incipient de apropiere¹⁴.

¹¹ În prezentarea anglicismelor compuse cu **-man/-men** din DOOM₂, Cristina Athu (2006, p. 51) încadrează substantivul *congressmen* în categoria celor care păstrează alternanța vocalică *a/e*, dar, în realitate, el aparține clasei care realizează desinențial, fără variația radicalului, flexiunea de număr (cf. DOOM₂).

¹² *Recordmen, sportsmen, tenismen, trustmen* apar în DEX 2016 scrise atât cu *e*, cât și cu *a*. Pentru variantele de singular de tipul *recordman, sportsman, tenisman, trustman*, DEX-ul nu oferă și varianta de plural, prin urmare nu se poate stabili cu certitudine dacă flexiunea de număr se realizează doar desinențial sau și printr-un sistem de alternanțe vocalice. Pe de altă parte, *congressmen* este înregistrat în DEX doar cu forma indicată de DOOM₂, dar în DCR apare și cu forma *congressman* (pron. [congressman]).

¹³ Substantivul neutru *walkman – walkmenuri* împărtășește aceleași caracteristici: grafie etimologică și dubla marcare a categoriei numărului: desinențial și prin alternanțe fonetico-fonologice (cf. Busuioc *et alii* 2009, DOOM₂, DEX 2016) ș.a.

¹⁴ Atâta timp cât substantivele masculine compuse cu *-man/-men* nu vor fi sistematizate conform aceluiași principii, e aproape imposibil să se stabilească criterii individualizatoare. În general, neologismele recent pătrunse în limbă sunt încadrate în această categorie, dar există și

3.3. Substantive compuse tematic în care sufixoidul se ortografiază **-man**, în cazul formelor de singular, și **-men** în cazul formelor de plural, care realizează opoziția morfologică de număr prin alternanța vocalică nespecifică *a/e*. Această categorie cuprinde un singur membru, substantivul compus *self-made-man* (pl. *self-made-men*), absent din DOOM₁, dar prezent în lucrări de specialitate apărute înainte și după publicarea DOOM₂¹⁵. Observațiile referitoare la ortografia și ortoepia sufixoidului *-man/-men* făcute sub **2.2.** sunt valabile și aici, motiv pentru care nu mai insistăm asupra lor. Pe de altă parte, modalitatea prin care acest substantiv masculin realizează flexiunea de număr, exclusiv prin alternanța vocalică *a/e*, este o inovație, cu repercusiuni serioase asupra sistemului morfologic românesc. Acceptarea acestei modalități de realizare a pluralului înseamnă, implicit, recunoașterea faptului că, în limba română, **flexiunea de număr nu se realizează** numai prin combinații de desinențe specifice fiecărei clase de gen, dublate, uneori, de marcarea redundantă a aceleiași categorii gramaticale prin alternanțe vocalice și consonantice, specifice sau nespecifice, la nivelul radicalului, ci și **exclusiv prin alternanțe vocalice** (mai mult, în cazul de față, prin alternanțe vocalice nespecifice)¹⁶. Având în vedere faptul că toate celelalte substantive masculine compuse cu *-man/-men* acceptă desinența de plural *-i*, dar, mai ales, posibilele repercusiuni pe care această inovație, de sorginte englezească, le poate avea asupra categoriei gramaticale a numărului în limba română, considerăm că „trebuie evitat ca acele cuvinte care prezintă particularități identice să fie tratate diferit” (Peev, Șerban 2005, p. 203). Prin urmare, apreciem că, în viitoarele ediții ale DOOM și ale DEX, acest substantiv ar trebui asimilat unei alte clase de compuse cu *-man/-men*, mai regulată și mai apropiată, în ceea ce privește realizarea opoziției de număr, de specificul limbii române.

4. Implicațiile fonetico-fonologice, morfologice și practice ale sistematizării compuselor tematică cu *-man/-men* din DOOM₂

Oscilația între adaptarea grafică, în spiritul principiului fonetic, și menținerea formelor etimologice are o serie de implicații fonetico-fonologice, morfologice și practice care îngreunează folosirea corectă a substantivelor masculine compuse cu *-man/-men* de către utilizatorii limbii române, cu alte cuvinte, norma instituită de DOOM₂ în cazul acestora se deprinde și se aplică anevoios.

excepții: *cupmen – cupmeni* (cf. Busuioc *et alii* 2009). În acest caz, un împrumut relativ recent este adaptat grafic, fără niciun fel de dificultate.

¹⁵ Substantivul compus *self-made-men* este înregistrat în DN 1986 și în Ciobanu 1966 cu forma *self-made man* [sefl-meid men], dar în DEX 2016 și în Busuioc *et alii* 2009 apare cu forma și particularitățile din DOOM₂.

¹⁶ GALR 2005 nu identifică alternanța vocalică *a/e* ca unică modalitate de realizare a opoziției de număr nici în subcapitolul dedicat substantivelor românești (p. 78–83), nici în cel dedicat substantivelor neologice (p. 83).

Din punct de vedere fonetico-fonologic, se constată că, în cazul acestor împrumuturi din engleză, alofonului nazalizat al fonemului vocalic [ɛ̃], din unul și același context fonologic, respectiv precedat de [m'] și succedat de [n], îi corespunde atât litera *e*: *tenismen*, cât și litera *a*: *gentleman*. Dacă prima situație este caracteristică limbii române, litera *e* fiind pronunțată [e]: *mere* [mere], [iɛ]: *eu* [iɛu], [ɛ̃]: *deal* [dɛ̃al], [i]: *ea* [iɛa] sau [∅]: *ce* [ɛ̃] (cf. DOOM₁, p. X–XI și DOOM₂, p. XXX–XXXI), cea de-a doua este atipică. Niciunul dintre cele două DOOM-uri nu menționează faptul că litera *a* poate fi pronunțată ca [e] (sau ca [ă], cum apare în alte lucrări de specialitate¹⁷). Înțelegem că acest fapt se datorează păstrării grafiei și pronunției etimologice, dar, în anumite situații, fenomenul are deja o anumită vechime în limbă (a se vedea, de exemplu, cuvintele *businessman*, *gentleman*, înregistrate la fel în ambele ediții ale dicționarului), motiv pentru care ne întrebăm dacă nu se impune recunoașterea faptului că opțiunea spre etimologism modifică raporturile existente între grafemele și fonemele limbii române, în sensul suplimentării lor: *a* pronunțat [e], ca în exemplul de mai sus, *e* pronunțat [ă]: *charter* [čartăr] (Athu 2006, p. 45), *e* final postconsonantic mut: *mouse* [maüş], *slide* [slaïd] ș.a.

Din punct de vedere morfologic, oscilația între adaptarea la limba română și menținerea formelor etimologice ale neologismelor compuse tematic cu *-man/-men* se traduce prin faptul că acestea realizează flexiunea de număr în trei feluri diferite: (1) **desinențial**, prin desinențe specifice (∅/-¹), cu subtipurile: (a) **-man/-mani**: *cameraman* – *cameramani*, *ombudsman* – *ombudsmani*, și (b) **-men/-meni**: *tenisman* – *tenismeni*, *trustman* – *trustmeni*; (2) **desinențial și prin alternanțe vocalice nespecifice a/e**: *superman* – *supermeni*, *gentleman* – *gentlemeni* și (3) **doar prin alternanțe vocalice nespecifice a/e**: *self-made-man* – *self-made-men*. Deși nu suntem de acord cu această diversitate de forme, care, din punctul nostru de vedere, complică în mod inutil morfologia sistemului supus discuției, „conform legislației actuale, forul care «se îngrijește de cultivarea limbii române și stabilește regulile ortografice obligatorii este Academia Română»” (Vintilă-Rădulescu 2005, p. 93) și „singurul dicționar oficial al limbii române este acum noul DOOM” (*ibidem*), așadar, deocamdată, trebuie să acceptăm norma impusă de el. Subliniem doar faptul că, odată cu împrumuturile lexicale, din engleză s-a împrumutat și o modalitate de realizare a opoziției de număr străină până acum de limba română. Prin urmare, regula din GALR: „În **plan morfologic**, categoria numărului se realizează prin selectarea anumitor afixe (desinențe, articole) și prin alternanțe vocalice și consonantice specifice, în funcție de apartenența substantivului la o anumită clasă de gen” (GALR 2005, p. 70) ar fi trebuit/ar trebuit să sune astfel: „În **plan morfologic**, categoria numărului se realizează prin selectarea anumitor afixe (desinențe, articole) și/sau prin alternanțe vocalice și consonantice specifice, în funcție de apartenența substantivului la o anumită clasă de gen”.

Mai importante, poate, decât aspectele de natură fonetico-fonologică și morfologică amintite anterior, rămân aspectele de natură practică, mai exact cele ce

¹⁷ În Busuioc *et alii* 2009 se consideră că sufixoidul *-man* din componența substantivului *congresman* se pronunță cu [ă]: [pron. congresmẵn].

privesc ortografierea acestor substantive. Lipsa unor criterii clare de diferențiere între substantivele subsumate clasei 2.1. și cele subsumate clasei 2.2. pune utilizatorii limbii române, indiferent de statutul lor: specialiști și nespecialiști, cu educație de nivel superior sau cu educație de nivel mediu etc., în fața unei probleme reale și spinoase: *Cum se scrie forma de singular a unui substantiv compus tematic cu -man/-men, pronunțat întotdeauna [men]?* Mai exact, cum se scriu: [tenismen], [congresmen], [biznismen], [gentălmén], [trustmen], [supermen], [recordmen], [yesmen]? Mai mult, cum se scriu cuvintele similare neînregistrate în DOOM₂: [șoūmen] [cupmen], [ğezmen], [bluzmen] ș.a.? În aceste cazuri, selectarea formei corecte devine aproape imposibilă în absența DOOM-ului sau a unui dicționar.

Dificultăți de acest fel întâmpinăm și în cazul formelor de plural, dar ele sunt mai puține, nu atât de semnificative și nu întotdeauna cauzate de sistematizarea din DOOM₂. O astfel de problemă avem în cazul substantivului *ombudsman*. Având în vedere faptul că este un englezism, recent pătruns în limbă, ne-am așteptat să fie neadaptat și, deci, forma de plural să fie *ombudsmeni*, dar el este asimilat categoriei *-man/-mani* (*cameraman – cameramani, barman – barmani*). Fiind adaptat, forma corectă de plural e *ombudsmani*. DEX 2016 dă în cazul unor astfel de substantive două variante de singular: *tenisman* și *tenismen*, *trustman* și *trustmen* ș.a. Pentru varianta cu *e* știm, din aceeași sursă, dar și din DOOM₂, că pluralul se formează prin adăugarea desinenței *-i*, însă pentru varianta cu *a* nu se precizează forma corectă de plural: *tenismani, recordmani* etc. sau *tenismeni, recordmeni* etc. Putem presupune că varianta corectă e cea care implică și alternanța vocalică la nivelul radicalului, însă nu putem ști cu siguranță.

Dacă observațiile de natură fonetico-fonologică și morfologică privesc doar specialiștii care se ocupă cu descrierea sistemului gramatical românesc, prin urmare, pot fi acceptate sau trecute cu vederea fără repercusiuni importante la nivelul publicului vorbitor, cele de natură practică vizează toți utilizatorii limbii române, prin urmare, dificultățile de natură ortografică, rezultate ca urmare a actualei sistematizări a acestor substantive, trebuie rezolvate cât mai curând, deoarece ele favorizează greșeala.

5. Concluzii și propuneri

Analiza statutului fonetico-fonologic, morfologic și practic al substantivelor masculine de origine neologică compuse tematic cu *-man/-men* relevă tratamentul eterogen de care au avut parte în lucrările de specialitate elaborate atât înainte, cât și după publicarea noului DOOM. În ceea ce privește această clasă de cuvinte, DOOM₂ nu a aplicat consecvent regulile existente, nici nu a îmbunătățit modul de organizare a articolelor, în ciuda faptului că acestea au fost două dintre dezideratele postulate în *Notă asupra ediției* (cf. DOOM₂, p. XIII). În antiteză cu acestea, a tratat diferit cuvinte care prezintă particularități identice, iar rezultatul este o sistematizare mai complexă, mai eterogenă și mai problematică decât cea din DOOM₁, unde, într-adevăr, existau anumite probleme în ceea ce privește ortoepia cuvintelor, cu

implicații la nivel fonetico-fonologic, însă nu existau dificultăți de ordin ortografic, nici serioase implicații de natură morfologică.

Având în vedere observațiile făcute *supra*, sub 4., apreciem necesară reconsiderarea principiilor care au stat la baza sistematizării din DOOM₂ și aplicarea consecventă¹⁸ a celor noi. Ținând cont de faptul că adaptarea acestor cuvinte este posibilă, dovadă categoria 2.2. (*trustmen, sportsmen* etc.) introdusă de DOOM₂, nu vedem nici un argument în favoarea păstrării clasei/claselor de substantive ce conservă grafia etimologică. Justificarea păstrării grafiei etimologice în cazul împrumuturilor considerate cuvinte de circulație internațională nu poate fi invocată aici, deoarece e greu să afirmi că *gentleman* sau *businessman* (clasa 2.2.) sunt cuvinte mai „de circulație internațională” decât *barman* (clasa 1.) sau *tenismen, congressmen, clubmen* (clasa 2.1.). În concluzie, pledăm pentru simplificarea și omogenizarea sistemului de organizare a acestor substantive.

Din punctul nostru de vedere, sistematizarea cea mai simplă, omogenă, coerentă și în spiritul limbii presupune respectarea principiului de bază al ortografiei românești, respectiv, scriem cum pronunțăm. Aplicarea consecventă a acestui principiu, coroborată cu respectarea regulilor de formare a pluralului în limba română, admite numai două categorii de substantive:

(1) Substantive care se pronunță și se scriu *-man*, la singular, și *-mani*, la plural: *barman – barmani, meloman – melomani, cameraman – cameramani, cleptoman – cleptomani, grafoman – grafomani* etc. Această clasă, pe care o regăsim prezentată identic atât în DOOM₁, cât și în DOOM₂, se caracterizează, așa cum am afirmat anterior, prin constanță, trăsătură derivată din faptul că substantivele care o alcătuiesc sunt perfect adaptate sistemului gramatical românesc.

(2) Substantive care se pronunță și se scriu *-men*, la singular, și *-meni*, la plural: *recordmen – recordmeni, sportsmen – sportsmeni, trustmen – trustmeni, congressmen – congressmeni, businessman – businessmen, gentleman – gentlemen, yesman – yesmeni, bluesmen – bluesmeni, jazzmen – jazzmeni, cupmen – cupmeni, self-made-men – self-made-meni* etc.

Această modalitate de organizare a substantivelor compuse tematic cu *-man/-men* ar rezolva problemele de natură fonetico-fonologică, morfologică și practică semnalate ceva mai sus: (1) litera *a* este pronunțată ca [a], iar litera *e*, ca [e], respectând tradiționalele raporturi grafem-fonem din limba română; (2) opoziția de număr se realizează, fără excepție, desinențial, prin adăugarea unei desinențe specifice (Ø/-ⁱ), ca în cazul majorității substantivelor masculine din limba română și a celor împrumutate din alte limbi¹⁹, și (3) suprapunerea perfectă între scriere și pro-

¹⁸ Nu considerăm utilă, necesară și practică acceptarea de către DOOM₂ a unor forme duble precum: *rugbi/rugby, derbi/derby, cocteil/cocktail* etc. Pentru mai multe exemple de acest tip, vezi Athu 2006, p. 43.

¹⁹ Camelia Ușurelu (2005, p. 252) a studiat numele neologice de profesii și a ajuns la concluzia că, atunci când a fost posibil, acestea „au fost adaptate la sistemul morfologic românesc și s-a creat o formă de plural marcată prin desinența *-i*, [...] comportându-se ca substantivele masculine terminate în consoană: *brokeri, dealeri, designeri, developeri, manageri, merchandiseri, promoteri, supervisor, webdesigneri* etc.”.

nunțare, coroborată cu modalitatea clasică de formare a pluralului la substantivele masculine, înlătură dificultățile de natură practică, mai exact cele care privesc ortografierea corectă a acestor substantive.

În cazul adoptării acestui sistem de organizare, singura dificultate care mai poate apărea e reprezentată de opțiunea de încadrare a altor substantive de acest fel la una dintre cele două clase. Întrucât am optat pentru adaptarea fonetică a acestora, considerăm că substantivele împrumutate direct din engleză ar trebui incluse în cea de a doua categorie, iar cele împrumutate din limba franceză (sau prin intermediul ei) și derivatele regresive ale împrumuturilor de aceeași origine (formate cu ajutorul *man*₂), în prima categorie de cuvinte. În acest caz, cuvântul *ombudsman*, inclus acum în prima categorie, ar trebui să gliseze în cea de-a doua.

În concluzie, în privința împrumuturilor „din engleza americană care s-au răspândit în limba română mai ales după 1989”, DOOM₂ (p. XII) consideră că „ignorării problemei – care lasă loc greșelilor – îi sunt preferabile înregistrarea formelor corecte din limba de origine și sugerarea căilor pentru posibila lor adaptare la limba română” (*ibidem*). Actuala modalitate de înregistrare a substantivelor masculine de origine neologică compuse tematic cu *-man/-men*, complexă și eterogenă, este însă perfectibilă. Probleme ortografice, ortoepice și morfologice care derivă din ea ar putea fi soluționate consecvent într-o viitoare ediție a DOOM prin adaptarea grafică a acestui tip de substantive, în spiritul principiului fonetic, fundamental în ortografia românească.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

- Athu 2006 = Cristina Athu, *Neologisme din engleză în perspectiva lucrărilor normative DOOM₁ și DOOM₂*, în LR, LV, 2006, nr. 1–2, p. 41–64.
- Bucă 2013 = Marin Bucă, *Dicționar de neologisme*, București, Editura Meteor Press, 2013.
- Busuioc et alii 2009 = Monica Mihaela Busuioc, Maria Păun, Zizi Ștefănescu-Goangă, *Dicționar esențial de neologisme al limbii române*, București, Editura Corint, 2009.
- Ciobanu 1996 = Georgeta Ciobanu, *Anglicisme în limba română*, Timișoara, Editura Amphora, 1996.
- DCR = Florica Dimitrescu (coord.), Alexandru Ciolan, Coman Lupu, *Dicționar de cuvinte recente*. Ediția a III-a, București, Editura Logos, 2013.
- DEX 1984 = *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Academiei Române, 1984.
- DEX 1998 = *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
- DEX 2016 = *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2016.
- Dima 2005 = Emanuela Dima, *Probleme ale neologiei traductive (cu privire specială asupra terminologiei informatice recente)*, în SCL, LVI, 2005, nr. 1–2, p. 91–100.
- DN 1986 = Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*. Ediția a III-a, București, Editura Academiei Române, 1986.
- DN 2002 = Onufrie Vințeler, *Dicționar de neologisme*, București, Editura Lucman, 2002.
- DOOM₁ = *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, Editura Academiei R.S.R., 1982.
- DOOM₂ = *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.
- GALR 2005 = *Gramatica limbii române*, vol. I. *Cuvântul*, București, Editura Academiei Române, 2005.
- Iancu 2005 = Victor Iancu, *Din dou despre DOOM₂ – Riscurile codificării*, în „România literară”, 2005, nr. 36, http://www.romlit.ro/din_nou_despre_doom-2_-_riscurile_codificarii, 28 iunie 2016.

- LR = „Limba română”, București, I, 1952 și urm.
 Marcu 1995 = Florin Marcu, *Dicționar de neologisme*. Ediția a III-a, București, Editura Științifică, 1995.
 Peev, Șerban 2005 = Luciana Peev, Felicia Șerban, *Clasificarea morfologică a substantivelor neologice terminate în vocală*, în SCL, LVI, 2005, nr. 1–2, p. 199–206.
 SCL = „Studii și cercetări lingvistice”, București, I, 1950 și urm.
 Stoichițoiu-Ichim 2002 = Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Aspecte actuale ale compunerii tematice*, în Gabriela Pană Dindelegan (coord.) *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, București, Editura Universității din București, 2002, p. 225–248.
 Ușurelu 2005 = Camelia Ușurelu, *Adaptarea gramaticală la limba română a numelor neologice de profesioniști*, în SCL, LVI, 2005, nr. 1–2, p. 251–255.
 Vintilă-Rădulescu 2005 = Ioana Vintilă-Rădulescu, *Ce este nou în DOOM₂*, în LR, LIV, 2005, nr. 1–4, p. 93–102.
 Vintilă-Rădulescu 2006 = Ioana Vintilă-Rădulescu, *Ce este nou în DOOM₂. Scrierea lui niciun(ul) și a altor cuvinte „formate”*, în LR, LV, 2006, nr. 1–2, p. 14–24.

THE CLASSIFICATION OF *MAN/MEN* COMPOUND NOUNS IN DOOM₁
 AND DOOM₂. PHONOLOGICAL, MORPHOLOGICAL
 AND ORTHOGRAPHICAL FEATURES

(Abstract)

This paper analyses the phonological, morphological and orthographical features of *-man* compounds in Romanian. Compound nouns such as: *businessman*, *gentleman*, *cameraman*, *yeoman*, etc. are divided, based on the meaning of the second part, into two semantic types: (a) compound nouns with *-man₁* (= amateur of, passionate about) and (b) compound nouns with *-man₂* (= man). According to the identity/nonidentity between the writing and the pronunciation of *-man/-men*, DOOM₁ classifies these nouns into two formal types: (a) nouns written and pronounced *man/[man]*: *barman/barmani*, *cameraman/cameramani*, *vatman/vatmani* etc. (b) nouns written *man* (sometimes pronounced [men]) in the singular, and *-men* (pronounced [men]) in the plural: *businessman/-businessmeni*, *gentleman/-gentlemen* etc. DOOM₂ offers a different classification, in which the second formal type is subdivided into three categories: (b1) nouns written and pronounced *men/[men]*: *tenismen/tenismeni*, *recordman/recordmeni*, etc. (b2) nouns written *man* (pronounced [men]) in the singular, and *men* (pronounced [men]) in the plural: *businessman/businessmeni*, *gentleman/gentlemen*, etc. and (b3) nouns written *man* (pronounced [men]) in the singular, and *men* (pronounced [men]) in the plural, which have a distinctive morphological feature: irregular English plural instead of a typical Romanian plural: *self-made-man/self-made-men*. This complex classification has serious phonological, morphological and orthographical consequences: the traditional correlations between letter and sound in Romanian change ([e] is written both *e*: *tenismen*, and *a*: *gentleman*), the opposition singular-plural is marked only by internal changes of the noun: *self-made-man/self-made-men* and orthographical difficulties emerge as a result of pronouncing [men], but writing either *men*: *trustmen*, or *man*: *superman*.

Cuvinte-cheie: *neologisme, substantive compuse, ortografie, ortoepie, morfologie.*
Keywords: *neologisms, compound nouns, orthography, pronunciation, morphology.*

Universitatea „Babeș-Bolyai”
 Facultatea de Litere
 Cluj-Napoca, str. Horea, 31
 cm_corches@yahoo.com